

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р Марияна Пискова, преподавателка по Архивистика в катедра История на Югозападния университет „Неофит Рилски“ Благоевград

Относно: публичната защита на дисертационен труд за придобиване на научната и образователна степен „доктор“ в професионално направление 3.5. Обществени комуникационни и информационни науки (Книгознание, библиотекознание и библиография – Дигитализация на културното наследство) на тема: „Електронно архивиране – предизвикателства пред архивната система в България“ с автор Орлин Любенов Илиев

Данни за кандидата

Орлин Илиев е бакалавър по „История“ (2001-2005) и магистър по „Архиви и музеи. Опазване на културното наследство в информационното общество“ (2013-2014) в Югозападния университет „Неофит Рилски“. Завършва и специалност „Право“ също в Югозападния университет „Неофит Рилски“ (2008-2012) г. От 2019 г. е задочен докторант в докторска програма „Книгознание, библиотекознание и библиография – Дигитализация на културното наследство“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Трудовият стаж на Орлин Илиев в системата на българските архиви започва през 2006 г. в Държавен архив София първоначално като младши специалист, след това като старши експерт и главен експерт в три от отделите на архива, като по този начин той добива опит и квалификация по всички основни архивни процеси и дейности. От 2012 г. е главен експерт в отдел „Дигитализация“ на Държавна агенция „Архиви“, а от 2014 г. до настоящия момент е началник на този отдел.

Допълнителна квалификация за архивите в съвременното общество получава в Международния институт по архивистика в Триест и Марибор (2011 г.). През 2020 г. завършва курс „Набор от инструменти за водене на записи за добро управление“ към Международния съвет на архивите (PARBICA).

Описание на научните трудове на кандидата

За целите на настоящия конкурс кандидатът Орлин Илиев е представил 7 статии, публикувани в периода от 2012 до 2024 г. (едната е под печат, а най-ранната е в съавторство). Всички статии са свързани с темата на дисертацията и засягат въпросите за електронното архивиране в българската архивна система. В тях се проследява прилагането на новите технологии в архивите в исторически аспект и са очертани тенденциите в бъдеще. Специално е открит преходът, който се осъществява от машиночитаемите към електронни документи.

Оценка на научните резултати и приноси на кандидата

Дисертационният труд е посветен на актуалната и неизследвана тема за електронното архивиране в българските архиви. Темата е от значение не само за държавните архиви, но и за цялостното държавно управление (в администрацията, бизнеса). Темата е актуална и е в центъра на изследователските интереси и на чуждестранни архивни институции и изследователи.

Обект на дисертационното изследване е Държавна агенция „Архиви“ и нейният опит в изграждане на модел за електронно архивиране в страната. Предметът на изследване е сведен до изграждане на информационни системи, дигитален архив и електронно архивиране за управление на електронни документи. Основната цел на дисертацията, която поставя Орлин Илиев е да представи модел за електронно архивиране на ценни електронни документи в българските архиви.

За реализирането на основната цел са формулирани осем задачи, които обобщено се свеждат до проучване на библиографията; проследяване на въвеждането на автоматизацията и изграждането на информационните ресурси в архивната система; многостранно представяне на електронното архивиране и дигитализиране въз основа на българския и чуждестранния опит.

Основният текст на дисертацията (183 стандартни страници) е структуриран в увод, четири глави и заключение. Допълнително са включени списък на използваните източници и седем приложения.

Първата глава е озаглавена „История и съвременно развитие на архивите в България“. Сравнително кратката и въвеждаща историческа част в нея се основава главно на Методическия кодекс от 2013 г. (Свитък I Управление и организация на

Националния архивен фонд и архивната мрежа) и на документите от архивния фонд на Централното управление на архивите (ЦДА, ф. 540). Това, че не са привлечени други историографски изследвания по история на архивите вероятно се дължи на въвеждащия характер на главата и на краткия формат, върху който се е спрял Орлин Илиев.

В съвременното развитие на българските архиви са открити три важни акцента, които са обособени в три самостоятелни параграфа: Автоматизация на архивни процеси; Информационна система на държавните архиви и Дигитален архив.

Достойнство на работата е проследяването на продължилия повече от 40-годишен процес по въвеждането на автоматизираните системи в българските архиви. На критичен анализ са подложени създаваните за архивите информационни продукти – Информационна система на архивите (ИСА), Автоматизирана информационна система на архивите (АИСА), Информационна система на държавните архиви (ИСДА) и Национален електронен регистър на архивите. Анализирани са и дейността по дигитализацията и изграждането на Дигитален архив на Държавна агенция „Архиви“. Въз основа на публикуваните отчети за дейността на българските архиви са установени и анализирани потребителските интереси и ефективността на прилаганите информационни системи.

Във втората глава Орлин Илиев представя в исторически план нормативното осигуряване на електронното управление и свързаното с него електронно архивиране. Или с други думи, ако в първата глава се проследява автоматизацията в българските архиви, тук логично се търси връзката ѝ с централната администрация.

Прегледът започва с най-ранните нормативи от 70-те години, с които държавата поставя началото на идентифициране на физическите лица и записването на техните данни върху технически носители, за да могат да се обработват с изчислителни машини. През 90-те години вече е факт Информационното общество като качествено нова структура, организация и обществени отношения, с глобален достъп и използване на информационни и комуникационни мрежи и услуги без национални, географски или други ограничения за обмен на информация. Отбелязва се промяната свързана с юридическата валидност на електронните документи и приемането на Закона за електронния документ и електронния подпис от 2001 г. и Закона за административното обслужване на физическите и юридически лица и Програмата на Правителството за развитие и внедряване на информационните технологии до 2005 г.

Проследени са стъпките по изграждане на единния модел на документооборота и задължителното приемане на електронно подписани документи през 2004 г., както и последвалата цяла серия от нормативи за електронно управление.

Отделено е място и на съвременните стратегии за електронно управление в страната до 2015 г.; за периода 2014-2020 г. и секторна стратегия за електронно управление в областта на електронен архив и електронно архивиране на документи 2024-2030 г. и националната програма „Цифрова България 2025“.

Въз основа на анализа Орлин Илиев оценява електронното управление като действащо, без да е ефективно главно поради липсата на модел за електронно архивиране.

Третата глава заема централно място в дисертационния труд и разглежда електронното архивиране като естествен резултат от развитието на архивното дело и потребностите на централната администрация в България.

В началото е проведен сравнителен анализ на електронните документи. Като се има предвид, че в българското документознание електронните документи все още са недостатъчно изследвани, авторската теза на Орлин Илиев може да се приеме като поредното достойнство на дисертационния труд.

На коментар и анализ са подложени също така стратегическите документи на Държавна агенция „Архиви“, вкл. и все още неодобреният проект на Наредба за реда на организиране, обработване, експертиза, съхранение и използване на документите в учреденските архиви на държавните и общинските институции (2023). Заключение на докторанта е, че липсата на цялостна стратегия за всички процеси по организиране на дългосрочното съхранение и предаването в държавните архиви на електронните документи поставя в сериозен риск електронното архивиране. Като най-съществен пропуск в действащите нормативи определя отсъствието на правна дефиниция на електронен архив и електронно архивиране на документи.

Специално място в дисертационния труд заема Системата за електронно архивиране на Държавна агенция „Архиви“, чрез която от 2023 г. вече се предоставя достъп до Дигиталния архив на ДАА (цифровизирани аудиовизуални документи). В бъдеще тя ще осигурява достъп и до електронните документи от държавните и общински

институции, тъй като предвижда предаването (импортването) от институциите на ценните и подлежащи на запазване електронни документи.

Орлин Илиев провежда сравнителен анализ на електронните документи и документите, които нямат аналог на хартия въз основа на анкетно проучване, което е разпратено до страните от ЕС и до публичната администрация в България. В българските условия, за разлика от чуждестранните архиви, не е изграден център за съхранение на данни, а единствено се пази оригиналният масив, който дори няма застрахователно копие. Практиките на чуждестранните архиви предвиждат наред с оригиналите да се пазят и работни масиви и резервни масиви. Друг извод е свързан с 20-годишния срок за съхранение на всички електронно създадени документи, който освен че ще затрудни учреденското им съхранение, не е съобразен с архивните изисквания.

В изследването на докторанта се търси отговор на сложния въпрос за дългосрочното съхраняване и опазване на информацията в електронен формат. Обоснованата теза на Орлин Илиев е, че за електронните документи задачите на архивистите започват от момента на тяхното създаване. Експертизата и подборът трябва да са интегрирани в самия процес на създаване на документите. Ценността на информацията трябва да се определя преди създаването на информационните обекти. Според него българските архивисти биха постигнали успех единствено, ако има координация на усилията и взаимодействие с редица други институции и особено с Министерството на електронното управление, Министерския съвет, Министерството на транспорта и съобщенията, Министерството на вътрешните работи и др.

Друг важен акцент в дисертацията е свързан с промените, които настъпват в професията на архивиста под натиска на технологичните промени. Като една от съвременните задачи на архивистите докторантът сполучливо определя функцията им да подпомагат потребителите с познания за търсене и извличане на архивна информация.

Последната глава е посветена на електронните услуги, които предлагат българските архиви. Тук още по-ярко проличава професионалната компетентност на докторанта, който от години работи в отдел „Дигитализация“ в българските архиви. Представени са началните електронни услуги от 2012 г., последвани от въвеждането на Информационната система на държавните архиви през 2013 г., с което рязко намалява броят на посещенията в читалните зали и броят на копията на архивни документи. С

времето прогресивно нараства използването на дигитални обекти, за да достигне през 2023 г. близо 60 000 броя преглеждания.

Специално внимание Орлин Илиев отделя и на платформата „Архивите говорят“, включваща актуални и представляващи най-голям интерес за потребителите теми или личности – „Народен съд“, „Протоколи от заседания и Решения на Политбюро на БКП за периода 1944-1989 г.“ „Константин Стоилов (1853-1901)“ и т.н. Не е пропуснат и сайтът „Фотоархив“ от платформата с повече от 40 000 фотодокументи от архиви в страната, който за първи път предлага свободен достъп и онлайн поръчки на дигитални копия от потребителите.

В заключението на дисертацията са обобщени основните изводи, до които достига авторът в хода на изследването. Добро впечатление прави и самопреценката на докторанта за приносите, които съдържа дисертацията.

В своята цялост дисертационният труд е постигнал целите и задачите, които си поставя. Текстът е фактологически плътен и свидетелства за доброто и задълбочено проучване и познаване на изследваната тема от докторанта. Използваните източници са 173 и с обхват, който покрива изследваната проблематика. Немалка част от позоваванията на публикуваните източници обаче не се отнасят за авторските тези, а чрез тях Орлин Илиев по-скоро регистрира изследователския интерес на цитирания автор към съответната проблематика. Друга препоръка, която бих отправила е свързана с приложенията, които несъмнено повишават информативността на труда, но липсата на коментар по тях ги изолира и в определен смисъл маргинализира. Не бих могла да пропусна и сравнително не малкото технически грешки в оформянето на дисертационния труд, включително и сгрешените имена на автори – Ашот Матинян, Клавдия Рудельсон, Владимира Цанкова и т.н. Допуснати са препратки към уикипедия (с.36, 38, 43) дори и за пояснения, свързани с международния стандарт за архивно описание (ISAD-G).

Посочените препоръки не омаловажават достойнствата и приносите в дисертацията на Орлин Илиев.

Авторефератът отразява коректно структурата, основните изводи и приносите на дисертационния труд.

Заклучение

Дисертационният труд притежава всички качества на сериозно и задълбочено научно изследване и отговаря на минималните изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния правилник на СУ „Св. Климент Охридски“. В дисертацията на Орлин Илиев има оригинални научни и приложни приноси и не се забелязва плагиатстване. Трудът е свидетелство, че Орлин Илиев притежава задълбочени знания и професионални умения в професионално направление 3.5.Обществени комуникации и информационни науки (Книгознание, библиотекознание, библиография – Дигитализация на културното наследство). За настоящия конкурс Орлин Илиев е изпълнил минималните национални изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Всичко гореизложено ми дава основание да изразя положителната си оценка за проведеното научно изследване в дисертационния труд „Електронно архивиране – предизвикателства пред архивната система в България“. Предлагам уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Орлин Любенов Илиев.

3 април 2024 г.

доц. д-р Марияна Пискова